

вміє спілкуватися з сучасним поколінням дітей, постійно вдосконалюється. В розробленні методики компетентісно орієнтованого уроку/заняття було враховано умови і ситуації, які зумовили б потребу учня застосовувати опановані ним програмові знання, уміння в соціальній практиці [7].

Ключові слова: компетентісний підхід до навчання, компетентність, компетенція, Нова українська школа.

Список використаних джерел та літератури

1. Бібік Н.М. Компетентісний підхід: рефлексивний аналіз застосування. *Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи* : Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О. В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. С. 45–50.
2. Овчарук О. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. К.: «К.І.С.», 2003. 296 с.
3. Пометун О.І. Теорія і практика послідовної реалізації компетентісного підходу в досвіді зарубіжних країн // *Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*: Бібліотека з освітньої політики / Під заг. ред. О.В. Овчарук. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
4. Поліщук Н.М. Здоров'язберігаюча компетентність особистості: сутність, структура. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2012. Вип. 33. С. 32–36.
5. Словник іншомовних слів / За ред. О.С. Мельничука : 2-е видання, випр. і доп. Київ : Головна редакція (УРЕ), 1985. 966 с.
6. Великий тлумачний словник сучасної української / Голов. ред. В. Т. Бусел, редактори-лексикографи: В. Т. Бусел, М. Д. Василега-Дерибас, О. В. Дмитрієв, Г. В. Латник, Г. В. Степенко : Вид. 2-ге. К. : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
7. Бібік Н. М. Соціалізація молодших школярів у взаємозв'язку урочної та позаурочної діяльності: методичний посібник / Бібік Н.М. Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2020. 104 с.

*Ремех Тетяна Олексіївна,
канд. пед. наук, старший дослідник,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

РОЗВИТОК ГРОМАДЯНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ШЕСТИКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА «ДОСЛІДЖУЄМО ІСТОРІЮ І СУСПІЛЬСТВО»

Державний стандарт базової середньої освіти визначає перелік та сутність ключових компетентностей учнів, що мають формуватись/розвиватись у навчанні предметів/курсів усіх освітніх галузей. Серед них – громадянські та соціальні компетентності, «пов'язані з ідеями демократії, справедливості,

рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав і можливостей», які передбачають формування й розвиток низки здатностей і вмінь учнів, зокрема: відповідально діяти як громадянин, брати участь у громадському та суспільному житті; критично осмислювати основні події національної, європейської та світової історії, усвідомлювати їх вплив на світогляд громадянина та його ідентифікацію; конструктивно співпрацювати; розуміти правила поведінки та спілкування в різних спільнотах/середовищах, ґрунтовані на спільних моральних цінностях тощо [1].

Додаток 17 Державного стандарту базової середньої освіти характеризує компетентнісний потенціал громадянської та історичної освітньої галузі. Окремо зупинимося на громадянській компетентності, що є провідною для цієї галузі. В навчанні предметів/курсів з історії та громадянської освіти мають формуватись і розвиватись такі її складники: 1) вміння: моделювати поведінку як активного і відповідального представника громадянського суспільства, обізнаного з основами права, змістом прав людини; утримуватися від зловживання своїми правами, захищати права людини у правовий спосіб; формувати та обстоювати свою громадянську позицію щодо локальних і глобальних питань; виявляти відповідальність, уникати негативних стереотипів, мови ворожнечі в обговоренні суспільних проблем; брати участь у розв'язанні проблем різних спільнот з урахуванням інтересів їх представників; конструктивно співпрацювати з іншими; ініціювати/брати участь у реалізації проєктів, громадських заходів та ін.; 2) ставлення: усвідомлювати себе відповідальним громадянином України, розуміти свої права й обов'язки, бути готовим їх виконувати; проявляти самоповагу, повагу до прав та гідності інших осіб, толерантність і готовність до взаємовигідного розв'язання соціально-політичних суперечностей; визнавати цінності іншої особи тощо [2].

Як бачимо, перелік вмінь і ставлень доволі великий і різноаспектний. Для їх формування/розвитку в навчанні учнів історії та громадянської освіти вчитель має володіти відповідними засобами. Одним із них, на нашу думку, є підручник. Покажемо це на прикладі підручника інтегрованого курсу

«Досліджуємо історію і суспільство» (автори О.Пометун, Т.Ремех) для 6 класу [2], створеного на основі модельної навчальної програми інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» для 5-6 класу закладів загальної середньої освіти (автори О.Пометун, Т.Ремех, Ю.Малієнко, П.Мороз) [3].

Курс інтегрує всесвітню історію, історію України та громадянську освіту, а його зміст у 6 класі побудовано за проблемно-тематичним підходом навколо таких проблем: 1. Взаємодія людини і природи. Спосіб життя населення. Сталий розвиток для сьогодення і майбутнього. 2. Організація життя суспільства. Спільноти. Відносини в суспільстві. 3. Держава, влада, право і закон в минулому і сьогоденні. 4. Духовний світ людини. Культура.

Основний і додатковий тексти, завдання, вміщені в підручнику, дають змогу спрямувати діяльність учнів на дослідження означених проблем. Запропонована система компетентнісно орієнтованих завдань уможливорює формування/розвиток низки ключових компетентностей учнів, в тому числі й громадянської. При цьому це відбувається не лише в ході опанування учнями питаннями розділу 5 «Людина в природі, суспільстві, громаді, державі», теми і зміст якого є переважно громадянськознавчими з включенням окремих історичних аспектів, а й при вивченні попередніх тем чотирьох розділів, присвячених історії Стародавнього світу [2]. Покажемо це на прикладах (таблиця 1).

Таблиця 1.

Потенціал підручника «Досліджуємо історію і суспільство» для 6 класу у формуванні/розвитку громадянської компетентності учнів

Тема	Питання змісту	Приклади завдань/запитань
§ 4. Як було організовано життя суспільства за первісних часів	1. Як формувались перші людські спільноти 2. Якими були суспільні відносини в первісних людських спільнотах 3. Якою була організація влади за первісних часів	Які правила в давнину сприяли ефективній взаємодії людей? Чи актуальні подібні правила нині? На основі ілюстрацій зроби висновок про зміни в суспільних відносинах у часи формування родової общини і племен.
§ 9. Як були організовані суспільство і влада в Стародавньому Єгипті	2. Як було влаштовано суспільство Стародавнього Єгипту	Сформулюй та запиши 5–6 речень на тему «У чому полягала позитивна роль державної влади в Давньому Єгипті».
§ 14. Яка роль права і закону в житті держави	2. Як виникли право і закон у державах Стародавнього Сходу	Чому виникають право і закон? Яка їх роль у житті суспільства?

й суспільства в минулому і тепер	3. Чому закони Хаммурапі є цінною пам'яткою Стародавнього світу	Які є значення слова «право»? Склади до кожного значення по 2–3 речення, розпочавши, наприклад, так: «Я маю право...», «Обов'язковим правилом для громадян України є...» Інтереси яких суспільних груп Вавилону захищали закони Хаммурапі? Доведіть.
§ 25. Як в Афінах утверджувалася Демократія	1. Як було організовано владу в Афінійській державі за Перікла 2. Якими були права та обов'язки громадян Афінійського полісу	З переліку обери 2–3 основні ознаки демократичного устрою держави. Поясни їх зміст та проілюструй прикладами з історії Стародавньої Греції. Що, на твою думку, головне в присязі афіній? З якою метою виголошували присягу? Якими були основні обов'язки афіній? Як народні збори управляли Афінійським полісом? Яким є значення афінійської демократії для історії і сьогодення?
§ 48–49. Чому права людини є цінністю	1. Як відбувалося становлення прав людини. 2. Чому права людини вважають загальнолюдською цінністю. 3. Як у світі забезпечують права дитини. 4. Як захистити права людини і права дитини.	Прочитай наведені положення з документів про права людини. Які права людини в них закріплено? Що спільного в цих положеннях? Який висновок можна зробити? Розглянь хмару слів, створену на основі Конституції України. Які права людини вона відображає? Назви сфери життя, яких стосуються права людини. Чи є рівність тотожністю або однаковістю людей? Поясни. Яких особливих прав потребують діти?

Таким чином, підручник, який розглядаємо в якості моделі освітнього процесу, є засобом формування/розвитку громадянської компетентності за умови, що він реалізує компетентнісний підхід до навчання як через зміст, так і систему компетентнісно орієнтованих завдань для учнів.

Ключові слова: громадянська компетентність, підручник, інтегрований курс.

Список використаних джерел та літератури

1. Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898 URL : [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text 3](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#Text%3)
2. Пометун О.І., Ремех Т.О. Досліджуємо історію і суспільство: підруч. інтегрованого курсу для 6 класу закладів загальної середньої освіти. К. : Видавничий дім «Освіта», 2023. 256 с.

3. Модельна навчальна програма «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» для закладів загальної середньої освіти (автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Малієнко Ю.Б., Мороз П.В.). URL : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Hromad.ta.istor.osv.hal/Doslidzhuyemo.istoriyu.susp.5-6-kl.intehr.kurs.Pometun.ta.in.14.07.pdf>

*Серова Галина Володимирівна,
канд. пед. наук,
Інститут педагогіки НАПН України,
м. Київ, Україна*

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА ІСТОРІЇ

Упровадження Нової української школи на базовому рівні освіти визначає формування ключових компетентностей та наскрізних умінь учнів як обов'язковий результат навчання. Компетентнісний потенціал громадянської та історичної освітньої галузі конкретизований у вимогах до обов'язкових результатів навчання учнів [1, Додаток 18]. Формування екологічної компетентності є важливим складником змісту навчання історії та громадянської освіти. Це передбачає на основі здобутих історичних і громадянськознавчих знань, предметних і міжпредметних умінь та пізнавального досвіду набуття учнями здатності характеризувати взаємодію людини і природи у часі й просторі, оцінювати зміни навколишнього середовища в умовах суспільного розвитку, наслідки людської діяльності та її вплив на довкілля від минулого і до сьогодення, а також вирізняти основні проблеми в цій царині та шукати шляхи й способи їх розв'язання [1, Додаток 18].

Важливим засобом досягнення зазначених результатів є підручник, який моделює освітній процес та проектує його реалізацію. У попередніх розвідках нами висвітлено методичний потенціал підручників інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство» щодо опанування учнями 5–6 класів знань про сталий розвиток та зміни клімату, що забезпечується через систему компетентнісно орієнтованих міжпредметних пізнавальних завдань дослідницького й пошукового характеру різного ступеню складності [3; 4].